

УДК 911.3

Роман Молікевич

ІЄРАРХІЧНИЙ ПІДХІД ДО СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ»

У статті, за допомогою ієрархічного підходу, обґрунтовано авторське трактування змісту категорії «медико-демографічна ситуація». Автором наголошено на відносній «молодості» та недостатній теоретичній обґрунтованості категорії. Доведено принципову різницю застосування даної категорії в суспільно-географічних дослідженнях та інших науках. Проаналізовано ряд різнорівневих категорій та розглянуто їх вклад у формування змісту категорії «медико-демографічна ситуація». Автором охарактеризовано підстави та інновативність застосування геоситуаційного підходу в суспільно-географічних дослідженнях.

Ключові слова: ситуація, геоситуація, геодемографічна ситуація, еколого-географічна ситуація, соціально-економіко-географічна ситуація, медико-географічна ситуація, медико-демографічна ситуація.

Роман Молікевич. ИЕРАРХИЧЕСКИЙ ПОХОД К ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМУ ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ КАТЕГОРИИ «МЕДИКО-ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ». В статье, с помощью иерархического подхода обоснована авторская трактовка содержания категории «медико-демографическая ситуация». Автором поставлен акцент на относительной «молодости» и недостаточной теоретической обоснованности категории. Доказана принципиальная разница применения данной категории в общественно-географических исследованиях и в других науках. Проанализирован ряд разноразрядных категорий и рассмотрен их вклад в формирование содержания категории «медико-демографическая ситуация». Автором охарактеризованы основания и инновативность применения геоситуационного подхода в общественно-географических исследованиях.

Ключевые слова: ситуация, геоситуация, геодемографическая ситуация, эколого-географическая ситуация, социально-экономико-географическая ситуация, медико-географическая ситуация, медико-демографическая ситуация.

Roman Molikevich. THE HIERARCHICAL APPROACH TO SOCIAL-GEOGRAPHIC DEFINITION OF THE CATEGORY «MEDICAL AND DEMOGRAPHIC SITUATION». In this article the author's interpretation of the category «medical-demographic situation» using a hierarchical approach is justified. The author puts the focus on relatively «youth» and the lack of theoretical grounding of category. Proved fundamental difference in the use of this category in social geographical research and in other sciences. A number of multi-level categories are analyzed and their contribution to the formation of categories' «medical and demographic situation» content is described. The author characterized the grounds and innovativeness of use the approach in socio-geographical studies.

Key words: situation, geosituation, geodemographic situation, ecological and geographical situation, socio-economic and geographic situation, medical and geographical situation, medical and demographic situation.

Постановка проблеми. Будь-яка категорія має своє індивідуальне смислове навантаження, яке може складатися з цілої низки як широких загальнонаукових понять, так і з вузькоспеціалізованих специфічних термінів. Складна категорія потребує детального розгляду, змістовного відокремлення від інших категорій, тому найбільш логічним є побудова ієрархічної схеми її формування, з урахуванням специфіки географічного осмислення дійсності.

Велика кількість понять і категорій, що аналізуються в межах суспільної географії, запозичені із суміжних наук – економіки, демографії, екології, соціології тощо. Зважаючи на це, понятійно-термінологічний апарат суспільної географії продовжує формуватися і постійно оновлюватися [27]. Зрозуміло і те, що багато нових та суміжних понять та категорій не мають чіткого, змістовного, систематичного визначення з позицій суспільної географії. В свою чергу, це призводить до дискусій між науковцями та виникнення проблем у формулюваннях предмету досліджень. Однією з таких «міждисциплінарних» категорій є «медико-демографічна ситуація» (МДС).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Категорія «медико-демографічна ситуація» є відносно «молодою» (не в сенсі застосування, а в сенсі обґрунтування), і чіткою термінологічною визначеністю вона не характеризується, хоча у цьому є нагальна потреба. Питаннями уточнення

поняттєво-термінологічного апарату тих чи інших категорій у суспільній географії займаються майже всі вчені, що працюють в цій галузі. Концептуально близькі до «медико-демографічної ситуації» категорії розглянуті в багатьох теоретичних та практичних працях [2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 25, 26, 31, 34]. Деякі положення статті спираються на геоситуаційний підхід, який був теоретично обґрунтований О.М. Трофімовим.

Метою роботи є розкриття суспільно-географічного змісту категорії «медико-демографічна ситуація».

Вклад основного матеріалу дослідження. Як і демографічна ситуація, категорія МДС є окремим явищем, і повинна задовольняти типові ознаки конституційованості. Тобто, за О.У. Хомрою, категорія відповідає рівню наукової категорії, якщо їй притаманні наступні властивості [7, с. 20]: історичної визначеності та обумовленості, підпорядкованості компонентів (ієрархічності), взаємопов'язаності компонентів (комплексності). Головною ознакою для географів є також просторова конкретність (територіальна визначеність) МДС. Категорія МДС характеризує аспекти взаємодії демографічних процесів та процесів формування здоров'я населення з соціально-економічними, природними, екологічними та іншими факторами. Медико-демографічні дослідження, у суспільно-географічному контексті, покликані відобразити закономірності регіональної диференціації умов відтворення населення та його здоров'я. У ролі

суб'єкта під час оцінки МДС виступає територіальна спільнота людей, або, точніше, соціогеосистема. У суспільній географії соціогеосистема, або соціально-географічна система (за визначенням К.А. Немець та Л.М. Немець) розуміється як гетерогенна система, що вміщує різні за рівнем узагальнення та ієрархії соціальні елементи або підсистеми, а також техногенні, абіотичні і біогенні елементи (підсистеми), що знаходяться у взаємодії через потоки речовини, енергії та інформації в географічному просторово-часовому континуумі [14]. В нашому випадку це система функціонування та взаємообумовленості тріади соціум-господарство-природа.

Перш за все, варто відзначити методичну та методологічну відмінність використання категорії МДС в теоретичному та прикладному полі різних наук. Наприклад, головна різниця у розумінні МДС в медичній статистиці чи демографії та суспільній

географії полягає у тому, що соціально-економічні, екологічні та інші показники зазвичай використовують лише у вигляді зовнішнього фону, без належної уваги до їх значимості у формуванні демографічної ситуації конкретних територій. Дослідження ж МДС в суспільній географії відбувається у взаємозв'язку та взаємообумовленості з аналізом соціально-економічної, природно-екологічної обстановки і т.д. Також, не менш важливою рисою суспільно-географічного розуміння категорії МДС є її просторова визначеність та індукційність (еманація). Останнє означає, що будь-яка характеристика МДС розглядається як продукт або явище, спричинене функціонуванням соціогеосистеми.

На нашу думку, найбільш правильно відобразити зміст категорії МДС за допомогою ієрархічної послідовності (моделі) її формування (рис. 1).

Рис. 1. Схема ієрархічної послідовності формування категорії «медико-демографічна ситуація» (укладено автором)

Ієрархія – це певна структура елементів, організованих в кластери, між якими установлені певні відносини домінування і підпорядкування. Під кластером, у такому випадку, розуміється підмножина елементів (із основної множини елементів), об'єднаних за певною ознакою. Кластери в ієрархічній структурі знаходяться на належному їм місці, яке називається «рівнем ієрархічної структури» [13, с. 174].

Як відомо, визначення змісту будь-якого терміну (категорії) доцільно починати з родової ознаки, тобто, в нашому випадку – з поняття

«ситуація». Саме категорія «ситуація» і є кластером першого рівня, від якого вибудовується ієрархічна модель змісту МДС. Загальновідомим є наступне визначення: «Ситуація – це сукупність обставин, умов, що створюють ті чи інші відносини, обстановку або становище» [1]. Але, варто зазначити, що смислове навантаження цього поняття досить широке. Так, у прикладному аспекті ситуація – це обстановка, яка оцінюється суб'єктом для прийняття рішення щодо її оптимальної трансформації. А з пізнавальних позицій, ситуація – це стан складових її компонентів у конкретно визначений момент (зріз)

часу.

Важлива властивість всіх ситуацій – конкретність, тобто існування в конкретно-визначених просторово-часових рамках. Ситуації можуть бути як обмежені невеликим простором з тривалістю в частки секунди, так і з охопленням величезної території, і збереженням своїх ознак протягом тривалого періоду часу. Для ситуацій також характерна і повторюваність (наприклад, фази демографічного переходу). Безумовно, сама ситуація у всіх своїх рисах індивідуальна. Повне повторення ситуації у всіх її рисах і особливостях – явище практично неможливе. Навіть при абсолютно повному повторі стану всіх компонентів ситуації обов'язково зміниться її часовий фактор.

Часові та просторові параметри в структурі ситуації займають особливе місце, оскільки існування жодного з елементів ситуації неможливе поза певним часом і простором. Саме встановлення тимчасових просторово-часових відносин дозволяє об'єднати різні компоненти в систему (ситуацію) [32].

Також існують і різні підходи до розуміння сутності ситуації:

1) ситуація є частина об'єктивного світу, в умовах і під впливом якого людина здійснює свою діяльність;

2) ситуація є елементом суб'єктивного образу світу: людина не відображає буття, а створює ситуацію у своїй свідомості індивідуально;

3) ситуація є єдністю об'єктивного і суб'єктивного.

Варто відмітити, що хоча найбільш загальною інструментальною основою наукової методології ХХ століття визнається системний підхід, на рубежі ХХ і ХХІ століть в методології науки найбільш загальним і адекватним для розуміння як природного, так і соціального світу, виступає також категорія «ситуація» і відповідаючий їй «ситуаційний пізнавальний підхід» [25].

У 1980-х рр. в регіональних науках з'являється і обґрунтовується поняття географічної ситуації (геоситуації), під якою розуміється історично сформована до теперішнього часу і відносно стійка взаємодія компонентів географічного середовища (А.М. Трофимов, М.В. Панасюк, 1982). Подальший розвиток науки сприяв тому, що поняття геоситуації (ГС) стали визначати як різномірний лімітований у часі стан географічного простору [28]. Взаємодіючи між собою і з навколишнім середовищем, різні за масштабністю, стійкістю та значущістю геоситуації утворюють структуру географічного простору-часу.

В подальшому оформленні категорії геоситуації зіграв свою роль і геоситуаційний підхід. Дослідники, що його розробляють (Трофимов, 1986), визначають його як загальногеографічний підхід, теоретичну базу для вирішення завдань управління і моделювання географічних утворень [16]. Геоситуаційний підхід, на їх думку, має більш широкі перспективи для вирішення управлінських задач в географії, ніж геосистемний [21].

Але категорію ГС потрібно розглядати як кла-

стер нижчого (підрядного) рівня (тобто II рівня) ніж категорія «ситуація». Це пояснюється тим що категорія «ситуація» оперує будь-якими компонентами універсуму, а ГС вагомий акцент робить на компонентах географічного середовища.

Наступний III ієрархічний рівень складається з трьох категорій, які досить тісно переплітаються, але їхня відокремленість пояснюється відмінністю акцентів предметної області, яку вони описують.

Першою такою категорією і основною донорною лінією для формування змісту МДС є «демографічна ситуація» та «геодемографічна ситуація». На наш погляд, потрібно розглянути обидві категорії, тому що думки вчених у визначенні відмінності/тотожності цих категорій розходяться. Найбільш поширені її визначення такі: «Демографічна ситуація – це стан демографічних процесів, складу й розміщення населення в якийсь певний час, найчастіше у той чи інший рік. Через послідовність демографічних ситуацій, що змінюють одна одну, виявляють себе головні закономірності відтворення населення та його розселення» [4, с.152]. Більш вузьке визначення: «Демографічна ситуація – це стан відтворення населення у регіоні, який призводить до чітко визначеного демографічного результату, а саме – до тих чи інших особливостей статевої та вікової структури й відповідних змін загальної чисельності населення та його вікових груп [3, с. 408-409]. З наведених визначень зрозуміло, що демографічна ситуація являє собою системний багатомірний статистичний показник стану населення, виражений у часовій і територіальній прив'язці. З іншої сторони, демографічна ситуація є підсистемою соціогеосистеми, і, в свою чергу, поряд з іншими підсистемами (соціальна ситуація, екологічна ситуація і т.д.), фіксує її стан у якісному і кількісному вираженні [27].

Взагалі термін «демографічна ситуація» був запропонований у 1970 р. Д.І. Валентеєм. Майже одночасно, для демографічної характеристики населення, М.Т. Агафоновим було введено термін «демографічна обстановка» [24,20]. Загалом ці поняття найчастіше вживаються як синоніми (такої думки дотримуються І.М. Прибиткова, С.Г. Стеценко, Ю.І. Муромцева). Хоча деякі вчені розводять ці поняття: «ситуація» – стан соціогеосистеми на даний момент, а «обстановка» – послідовна зміна ситуацій, динамічність соціогеосистеми.

Досить важливими, з точки зору формування змісту категорії МДС, є визначення терміну «демографічна ситуація» запропонований С.О. Ковалевим та Б.С. Хорєвим. Зокрема, С.О. Ковальов розуміє демографічну ситуацію як співвідношення величин народжуваності, смертності, міграційної рухливості і тенденцій, що склалися в даній територіальній групі населення, її зміни, що створюють певну статево-вікову структуру населення, певну динаміку чисельності і умови його подальшого відтворення [11]. Б.С. Хорєв підкреслює, що демографічна ситуація – це конкретний (в певних історико-географічних умовах) стан населення, який зумовлюється соціально-економічними факторами певного місця і часу [8, с. 203].

В кінці 1980-х рр. в економіко-географічній термінології активно поширюється термін «геодемографічна обстановка». Найбільш чітко концепція геодемографічної обстановки обґрунтована російським економ-географом Г.М. Федоровим [34]. Він робить висновок, що термін «геодемографічна обстановка» найбільш чітко віддзеркалює економіко- та соціально-географічну (територіальну) сутність демографічних явищ [5, с. 86]. Тобто, по суті, геодемографічна обстановка розкриває взаємозв'язок демографічних процесів (як виокремлених) та інших соціально-економічних процесів, і являє собою головну характеристику територіальної соціально-демографічної системи.

Щодо принципової різниці між категоріями «демографічна обстановка» та «геодемографічна обстановка» варто відмітити думку О.У. Хомри. Учений вважає, що приставка «гео», яка вказує на територіальний аспект категорії, є зайвою, тому що визначення демографічної обстановки вже передбачає наявність в ній просторового аспекту [7, с. 21]. З таким твердженням не погоджується В.В. Яворська. Вона вказує на те, що саме при застосуванні категорії «геодемографічна обстановка» (на противагу «демографічній обстановці») більше підкреслюється територіальний аспект, та, особливо, комплексний характер дослідження впливу соціально-демографічних, економіко-демографічних, еколого-демографічних та інших факторів [35].

Відносно використання приставки «гео» у формуванні змісту категорії МДС (тобто або медико-демографічна або медико-геодемографічна ситуація), ми вважаємо, що в рамках дослідження соціогеосистеми її застосування не є обов'язковим. Це пояснюється тим, що дослідження соціогеосистеми вже містить в собі конкретизацію географічних елементів, їх зв'язків та відношень [20].

Другою категорією, яка знаходиться на III рівні ієрархії, є «еколого-географічна ситуація». Дана категорія запропонована для комплексного опису екологічної обстановки, що відбиває стан географічного середовища на конкретній території (Шестаков, 1992 [22]; Сдасюк, Шестаков, 1994[19]). Під еколого-географічною ситуацією розуміється просторово-часове поєднання взаємопов'язаних природних, соціально-економічних, демографічних і політичних умов, яке характеризує зміни в географічному середовищі, що обумовлюють на території відносно стійку в часі обстановку систем життєзабезпечення людини і впливають на рівень розвитку та ступінь задоволення потреб суспільства [2]. Таке визначення чи не найкраще висвітлює роль категорії, яку вона привносить у формування змісту МДС.

Третьою категорією є «соціально-економіко-географічна ситуація». Зміст цієї категорії являє собою предмет-об'єктне визначення суспільної географії. Оскільки предметом суспільної географії є просторова організація суспільства [6, с. 10], то (відповідно до визначень категорій «ситуація» та «геоситуація») соціо-економіко-географічну

ситуацію можна визначити як просторово-часове поєднання і взаємодію різних важливих для функціонування економіки, стану соціуму умов і факторів, що визначають рівень і особливості розвитку суспільства в даних просторово-часових координатах.

Наступний ієрархічний рівень сформований в результаті розгляду категорій III рівня у проблемному полі категорії «суспільне здоров'я». У результаті синтезу компонентної геопроблематики та проблем формування здоров'я ми виділяємо категорії «медико-географічна ситуація» та «медико-екологічна ситуація».

У географічних дослідженнях найчастіше застосовують термін «медико-географічна ситуація». Найбільш зрозумілим є наступне визначення категорії: «Медико-географічна ситуація – це сукупність просторово диференційованих зв'язків у системі «людина-здоров'я-довкілля» в конкретних просторово-часових координатах» [18, с.7]. В.О. Шевченко зазначає, що при аналізі медико-географічної ситуації ми вивчаємо складні територіальні системні утворення, які виділяються за головною ознакою, а саме – захворюваністю. Захворюваність виникає у результаті функціонування багаторівневих підсистем, які складаються з населення та навколишнього середовища, характеристики якого і є факторами виникнення хвороб [23]. Отже, медико-географічна ситуація являє собою гетерогенну систему причинно-наслідкових зв'язків показників захворюваності з навколишнім середовищем.

Підхід обмеженої акцентуалізації більшою мірою на захворюваності робить категорію «медико-географічна ситуація» більш вузькою у порівнянні з «медико-демографічною ситуацією». У суспільній географії для характеристики здоров'я населення доцільним є використання категорій «суспільне здоров'я», «рівень суспільного здоров'я» та «якість суспільного здоров'я», які у понятійному плані є доволі широкими: зміст і показники, які можуть бути залучені до їх оцінки, торкаються не тільки захворюваності. З цієї причини досить складно вписати категорію «суспільне здоров'я» в нашу ієрархію, але її потрібно розглядати як направляючу основу для виділення IV рівня.

Варто наголосити, що суспільне здоров'я відображає як індивідуальні пристосовницькі реакції кожного окремого індивіда, так і здатність всієї спільноти найбільш ефективно виконувати свої соціальні задачі, а саме: працювати, захищати державу, оберігати природу, дбати про дітей та пенсіонерів і т.д., а також відтворювати і виховувати здорових нащадків [31]. У такому широкому розумінні для характеристики суспільного здоров'я доцільно використовувати цілу низу соціально-економічних показників, крім показників власне стану здоров'я.

У вітчизняній суспільній географії категорія «суспільне здоров'я» є мало опрацьованою. У зарубіжній же географічній науці ця категорія, під назвою «public health», входить до термінологічного апарату географії здоров'я (Health Geography) і є до-

силь поширеною у новітніх дослідженнях. Відповідно до визначення представленого в термінологічному апараті географії здоров'я: суспільне здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб або фізичних дефектів [33; 26, с. 325]. У практиці міжнародних порівнянь для опису суспільного здоров'я традиційно використовують наступні показники [15]:

1) демографічні: народжуваність, смертність (загальна, дитяча, перинатальна, повікова), середня тривалість життя;

2) показники захворюваності (загальної, за окремими віковими групами, для інфекційних, хронічних неспецифічних захворювань, окремих видів захворювань, захворюваності з тимчасовою втраченою працездатності та т. д.);

3) показники інвалідності (загальної, дитячої, за віковими групами, за причинами);

4) рівень фізичного розвитку.

Д.Д. Венедиктов та Г.І. Царгородцев визначають суспільне здоров'я як здоров'я груп (статеві-вікових, соціальних і т.д.) населення, що проживають на певній території (місто, регіон, країна), як якісну характеристику рівноваги населення з оточуючим природним і соціальним середовищем [30,29].

Ю.П. Лісичин під суспільним здоров'ям розуміє весь спектр впливу природних, соціальних, психологічних, економічних, екологічних чинників на членів суспільства. Але, поруч з цим, він стверджує, що суспільне здоров'я має зворотній вплив на соціально-економічний розвиток. Тобто від нього залежить економічний, духовний та соціальний потенціал суспільства [12].

Рівень суспільного здоров'я – це показник адаптованості населення конкретної території до певних умов життя. Він відображає наскільки дані умови сприятливі для нормальної життєдіяльності місцевого населення. Якість суспільного здоров'я можливо оцінити, використовуючи десятки показників, але, за твердженням Прохорова Б.Б., найбільш вагомими і достовірними є: очікувана тривалість життя, стандартизовані коефіцієнти смертності (від всіх причин і окремо за причинами), дитяча смертність до 1 року, загальна захворюваність та захворюваність деякими соціальними хворобами (туберкульоз, венеричні хвороби, ВІЛ-інфікованість та ін.) [17, с.209]. Аналіз сукупності цих показників дозволяє точно оцінити рівень суспільного здоров'я і на цій основі порівнювати різні регіони.

Наступною складовою «сходиною» формування змісту та структури категорії МДС є категорія «медико-екологічна ситуація», базисом для якої слугують категорія «екологічна ситуація». Екологічна ситуація – це просторово-часове поєднання різних, в

тому числі позитивних і негативних, з точки зору проживання і стану людини, умов і факторів, що створюють певну екологічну обстановку на території різного ступеня благополуччя або неблагополуччя. Під екологічною обстановкою розуміється конкретний стан навколишнього середовища людини, обумовлений взаємодією природи і господарської діяльності людини [10, С. 85]. З наведених вище трактувань базисних категорій цілком логічним є трактування поняття медико-екологічної ситуації, як сукупності зв'язків, які пояснюють співвідношення характеристик техногенно зміненої території проживання людини і показників несприятливих змін здоров'я населення. Але А.А. Келлер та В.І. Кувакін (1998 р.) пропонують для оцінки медико-екологічної ситуації використовувати цілий ряд обов'язкових та допоміжних показників, таких як:

- 1) соціально-демографічні;
- 2) показники соціальної інфраструктури;
- 3) соціально-економічні;
- 4) клімато-географічні;
- 5) санітарно-гігієнічні;
- 6) медичне обслуговування;
- 7) медико-демографічні;
- 8) захворюваність;
- 9) фізичний розвиток [9, с. 233 - 238].

З наведеної схеми характеристики зрозуміло, що категорія «медико-екологічна ситуація» є комплексним структурним поняттям, з досить високим рівнем змістовної наближеності до категорії МДС, з різницею на глибокий екологічний акцент першої. Тому її варто розглядати як ієрархічну донорну лінію формування категорії МДС.

На основі проаналізованих основних ієрархічних ліній та різнорівневих категорій, процес формування поняття МДС доцільно відобразити у вигляді вищезазначеної схеми (рис. 1).

Виходячи з усього вищесказаного, можна сформулювати наступне робоче визначення змісту категорії МДС: *медико-демографічна ситуація – це просторово-часовий стан демографічних процесів у причинно-наслідковому взаємозв'язку з якісними характеристиками населення, його здоров'я (працездатність, тривалість життя, захворюваність) в рамках поліфакторної суспільно-географічної обумовленості.*

Висновки. Дане визначення найбільш вдало висвітлює всі нюанси категорії МДС з позиції суспільної географії. Перебуваючи на зламі таких наук як географія населення, демографія, медична статистика, медична географія, географія здоров'я категорія МДС розширює існуючі і відкриває нові значні можливості як у вирішенні міждисциплінарних проблемних питань, так і у потрібній «соціалізації» суспільно-географічних наукових напрямів.

Список використаних джерел:

1. *Bolshoi entsiklopedicheskii slovar [Tekst] / red. A.M. Prokhorov. – 2 izd., pererab. i dop. – M.: Bolshaia Rossiiskaia entsiklopediia, 1998. – 1456 s. [Большой энциклопедический словарь [Текст] / ред. А.М. Прохоров. – 2 изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 1456 с.]*
2. *Buiantuev A.B. Geosistemy i ekologo-geograficheskie situatsii priselenginskikh kotlovin Zabaykalia. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoi stepeni kandidata geograficheskikh nauk. – Irkutsk, In-t geografii SO RAN,*

- 1996 г. – 23 с. [Буянтуев А.Б. Геосистемы и эколого-географические ситуации приселенгинских котловин Забайкалья. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата географических наук. – Иркутск, Ин-т географии СО РАН, 1996 г. – 23 с.].
3. Demograficheskiĭ entsiklopedicheskiĭ slovar / Gl. red. D.I. Valentei. – M.: Sov. entsikl., 1985. – 608 s. [Демографический энциклопедический словарь / Гл. ред. Д.И. Валентей. – М.: Сов. энцикл., 1985. – 608 с.].
 4. Dzhaman V.O. Demogeografiia [Tekst]: navch.posib. / V.O. Dzhaman [i dr.]; Chernivetskiy natsionalniĭ un-t im. Yurii Fedkovycha. – Chernivtsi: Ruta, 2002. – 160 s. [Джаман В.О. Демогеографія [Текст]: навч.посіб. / В.О. Джаман [и др.]; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2002. – 160 с.].
 5. Fedorov G.M. Nauchnye osnovy kontseptsii geodemograficheskoi obstanovki / G.M. Fedorov. – L.: LGU, 1991. – 177 s. [Федоров Г.М. Научные основы концепции геодемографической обстановки / Г.М. Федоров. – Л.: ЛГУ, 1991. – 177 с.].
 6. Golikov A.P. Vstup do ekonomichnoi ta sotsialnoi geografii: Pidruchnyk / A.P. Golikov, Ya.V. Oliynyk, A.V. Stepanenko. – K.: Lybid, 1996. – 320 s. [Голиков А.П. Вступ до економічної та соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я.В. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – 320 с.].
 7. Khomra A.U. Vosproizvodstvo naseleniia (territorialno-organizatsionnyi aspekt) / Aleksandr Ulianovich Khomra, Institut ekonomiki AN USSR. – Kyiv: Naukova dumka, 1990. – 173 s. [Хомра А.У. Воспроизводство населения (территориально-организационный аспект) / Александр Ульянович Хомра, Институт экономики АН УССР. – Київ: Наукова думка, 1990. – 173 с.].
 8. Khorev B.S. Problemy gorodov / B.S. Khorev. – M.: Mysl, 1975. – 428 s. [Хорев Б.С. Проблемы городов / Б.С. Хорев. – М.: Мысль, 1975. – 428 с.].
 9. Keller A.A. Meditsinskaia ekologiia / A.A. Keller, V.I. Kuvakin. – Spb.: «Petrogradskii i Ko», 1998. – 256 s. [Келлер А.А. Медицинская экология / А.А. Келлер, В.И. Кувакин. – СПб.: «Петроградский и Ко», 1998. – 256 с.].
 10. Kochurov B.I. Geoekologiia: ekodiagnostika i ekologo-khoziaistvennyi balans territorii / B.I. Kochurov. – M.: Institut geografii RAN, 1999. – 86 s. [Кочуров Б.И. Геоэкология: экодиагностика и эколого-хозяйственный баланс территории / Б.И. Кочуров. – М.: Институт географии РАН, 1999. – 86 с.].
 11. Kovalev S.A. Geografiia naseleniia SSSR / S.A. Kovalev, N.Ya. Kovalevskaia. – M.: Izdatelstvo MGU, 1980 – 287 s. [Ковалев С.А. География населения СССР / С.А. Ковалев, Н.Я. Ковалевская. – М.: Издательство МГУ, 1980. – 287 с.].
 12. Lisitsin Yu.P. Zdorovie naseleniia i sovremennye teorii meditsiny / Yu.P. Lisitsin. – M.: Meditsina, 1982. – 328 s. [Лисицин Ю.П. Здоровье населения и современные теории медицины / Ю.П. Лисицин. – М.: Медицина, 1982. – 328 с.].
 13. Liamets V.I. Osnovy obshchei teorii sistem i sistemnyi analiz / V.I. Liamets, V.I. Uspalenko. Uchebnoe posobie. – Kharkov: «BURUN i K», Kiev: ООО «KNT», 2015. – 304 s. [Лямец В.И. Основы общей теории систем и системный анализ / В.И. Лямец, В.И. Успенко. Учебное пособие. – Харьков: «БУРУН и К», Киев: ООО «КНТ», 2015. – 304 с.].
 14. Niemets K.A. Osoblyvosti sotsiogeosystemy yak obiekta sotsialno-ekonomichnoi geografii / K.A. Niemets, L.M. Niemets // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii: Mizhregion. zb. nauk. prats. – Kharkiv, 2012. – Vyr. 12 (1). – S. 39-42. [Немец К.А. Особливості соціогеосистеми як об'єкта соціально-економічної географії / К.А. Немець, Л.М. Немець // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків, 2012. – Вип. 12 (1). – С. 39-42].
 15. Obshchestvennoe zdorovie i zdavoookhranenie: uchebnik / V.A. Medik, V.K. Yuriev. – 3-e izd., pererab. i dop. – M.: «GEOTAR-Media», 2012. – 288 s. [Общественное здоровье и здравоохранение: учебник / В.А. Медик, В.К. Юрьев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: «ГЭОТАР-Медиа», 2012. – 288 с.].
 16. Paramonov I.M. Geosituatsionnyi i programmno-tselevoi podkhody v ekonomiko-geograficheskikh issledovaniiah / I.M. Paramonov // Prostranstvo i vremia v geografii. Tezisy nauchno-prakticheskoi konferentsii Tatarskogo filiala GR SSSR. – Kazan, 1987. – S. 50-51. [Парамонов И.М. Геоситуационный и программно-целевой подходы в экономико-географических исследованиях / И.М. Парамонов // Пространство и время в географии. Тезисы научно-практической конференции Татарского филиала ГР СССР. – Казань, 1987. – С. 50-51].
 17. Prokhorov B.B. Mediko-demograficheskoe prognozirovanie: Ucheb. Posobie / B.B. Prokhorov, E.I. Ivanova, D.I. Shtakov, E.M. Shcherbakova. – M.: MAKS Press, 2011. – 360 s. [Прохоров Б.Б. Медико-демографическое прогнозирование: Учеб. пособие / Б.Б. Прохоров, Е.И. Иванова, Д.И. Шмаков, Е.М. Щербакова. – М.: МАКС Пресс, 2011. – 360 с.].
 18. Romaniv O.Ya. Medyko-geografichni osnovy zdorovia ditiachoho naseleunia (na materialakh Khmelnytskoi oblasti): Avtoref. dys... kand. geogr. nauk.: 11.00.02 / O.Ya. Romaniv. – Lviv. nats. un-t im. I. Franka. – L., 2003. – 16 s. [Романів О.Я. Медико-географічні основи здоров'я дитячого населення (на матеріалах Хмельницької області): Автореф. дис... канд. геогр. наук.: 11.00.02 / О.Я. Романів – Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2003. – 16 с.].
 19. Sdasiuk G.V. Ekologo-geograficheskie situatsii i neobkhodimost perekhoda k ustoichivomu razvitiu / G.V. Sdasiuk, A.S. Shestakov // Izv. Ross. AN. Ser. geogr. – 1994. – № 1. – S. 56-63. [Сдасюк Г.В. Эколого-географические ситуации и необходимость перехода к устойчивому развитию / Г.В. Сдасюк, А.С. Шестаков // Изв. Росс. АН. Сер. геогр. – 1994. – № 1. – С. 56-63].

20. Segida K.Yu. *Deiaki pytannia utochnennia ponyattievo-terminologichnoho aparatu suspilnoi geografii / K.Yu. Segida // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii: Mizhregion. zb. nauk. prats. – Kharkiv, 2010. – Vyp. 8(1). – S. 146-150. [Сегіда К.Ю. Деякі питання уточнення поняттєво-термінологічного апарату суспільної географії / К.Ю. Сегіда // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків, 2010. – Вип. 8(1). – С. 146-150.]*
21. Sharygin M.D. *Poisk novykh napravlenii geograficheskikh issledovaniy / M.D. Sharygin, V.V. Rezvykh // Prostranstvo i vremia v geografii. Tezisy nauchno-prakticheskoi konferentsii Tatarskogo filiala GR SSSR. – Kazan, 1987. – S. 160-163. [Шарыгин М.Д. Поиск новых направлений географических исследований / М.Д. Шарыгин, В.В. Резвых // Пространство и время в географии. Тезисы научно-практической конференции Татарского филиала ГР СССР. – Казань, 1987. – С. 160-163.]*
22. Shestakov A.S. *Printsipy klassifikatsii ekologo-geograficheskikh situatsii / A.S. Shestakov // Izv. Russ. geogr. ob-va. – 1992. – Vyp. 3. – S. 124-135. [Шестаков А.С. Принципы классификаций эколого-географических ситуаций / А.С. Шестаков // Изв. Русс. геогр. об-ва. – 1992. – Вып. 3. – С. 124-135.]*
23. Shevchenko V.O. *Teoretyko-metodychni osnovy medyko-geografichnoho analizu terytorii Ukrainy // Avtoref. dys... d-ra geogr. nauk. – K., 1997. – 32 s. [Шевченко В.О. Теоретико-методичні основи медико-географічного аналізу території України // Автореф. дис... д-ра геогр. наук. – К., 1997. – 32 с.]*
24. *Sistema znaniy o narodonaselenii: Uchebnoe posobie dlia ekon. spets. vuzov / D.I. Valentei, N.V. Zvereva, V.M. Medkov i dr.; Pod red. D.I. Valenteia. – M.: Vyssh. shk., 1991. – 255 s. [Система знаний о народонаселении: Учебное пособие для экон. спец. вузов / Д.И. Валентей, Н.В. Зверева, В.М. Медков и др.; Под ред. Д.И. Валентея. – М.: Высш. шк., 1991. – 255 с.]*
25. Solodukho N.M. *Metodologiya situatsionnogo podkhoda v nauchnom poznanii / N.M. Solodukho // Fundamentalnye issledovaniia: Nauchno-teoreticheskii zhurnal Ros. Akad. estestvoznaniia. – M., 2005. – № 8. – S. 85-88. [Солодухо Н.М. Методология ситуационного подхода в научном познании / Н.М. Солодухо // Фундаментальные исследования: Научно-теоретический журнал Рос. Акад. естествознания. – М., 2005. – № 8. – С. 85-88.]*
26. Tim Brown. *A Companion to Health and Medical Geography. – Wiley-Blackwell, 2010. – 640 p.*
27. Topchiev O.H. *Suspilno-geografichni doslidzhennia: metodologiya, metody, metodyky: navch. posibnyk / O.H. Topchiev. – Odesa: Astroprint, 2005. – 639s. [Топчиев О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: навч. посібник / О.Г. Топчиев. – Одеса: Астропринт, 2005. – 639 с.]*
28. Trofimov A.M. *Problema differentsiatsii geograficheskoi sredy i razmytost geograficheskikh granits / A.M. Trofimov, R.G. Khuzeev // Territorialnie sotsialno-ekonomicheskie sistemy Urala. – Perm, 1987. – S. 20-21. [Трофимов А.М. Проблема дифференциации географической среды и размытость географических границ / А.М. Трофимов, Р.Г. Хузеев // Территориальные социально-экономические системы Урала. – Пермь, 1987. – С. 20-21.]*
29. Tsaregorodtsev G.I. *Obshchaia patologiya cheloveka i metodologiya meditsiny / G.I. Tsaregorodtsev // Vestnik RAMN. – 1998. – № 10. – S. 41-45. [Царегородцев Г. И. Общая патология человека и методология медицины / Г.И. Царегородцев // Вестник РАМН. – 1998. – № 10. – С. 41-45.]*
30. Venediktov D.D. *Sotsialno-filosofskie problemy zdravokhraneniia / D.D. Venediktov // Voprosy filosofii. – 1980. – № 4. – S. 14-24. [Венедиктов Д.Д. Социально-философские проблемы здравоохранения / Д.Д. Венедиктов // Вопросы философии. – 1980. – № 4. – С. 14-24.]*
31. Venediktov D.D. *Obshchestvennoe zdorovie: puti otsenki i prognozirovaniia / D.D. Venediktov // Obshchestvennye nauki i zdravookhranenie. – M.: Nauka, 1987. – S. 68-79. [Венедиктов Д.Д. Общественное здоровье: пути оценки и прогнозирования / Д.Д. Венедиктов // Общественные науки и здравоохранение. – М.: Наука, 1987. – С. 68-79.]*
32. Volchetskaia T.S. *Kriminalisticheskaiia situologiya: Monografiia / Pod red. prof. N.P. Yablokova. – M. – Kaliningrad, 1997. – S. 126. [Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуология: Монография / Под ред. проф. Н.П. Яблокова. – М. – Калининград, 1997. – С. 126.]*
33. World Health Organization (1946) *Constitution: Basic Documents. WHO, Geneva.*
34. Yavorska V.V. *Osnovni kategorii ta poniattia geodemografichnoho protsesu / V.V. Yavorska // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zb. nauk. prats. – Chernivtsi: Chernivetskyi nats. u-t, 2013. – Vyp. 5655: Geografiya. – S. 134-138. [Яворська В.В. Основні категорії та поняття геодемографічного процесу / В.В. Яворська // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2013. – Вип. 5655: Географія. – С. 134-138.]*
35. Yavorska V.V. *Osnovni kategorii ta ponyattia geodemografichnoho protsesu / V.V. Yavorska // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedagogichnoho universytetu. Seriya geografiia. – Ternopil, 2008. – № 2. – S. 57-62. [Яворська В.В. Основні категорії та поняття геодемографічного процесу / В.В. Яворська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія географія. – Тернопіль, 2008. – № 2. – С. 57-62.]*

*Summary***Roman Molikevich. THE HIERARCHICAL APPROACH TO SOCIAL-GEOGRAPHIC DEFINITION OF THE CATEGORY "MEDICAL AND DEMOGRAPHIC SITUATION".**

A category "medical and demographic situation" is relatively new in the social geography. The author proves fundamental difference in the use of this category in social geographical research and in other sciences. The author examines this category using a hierarchical approach. The highest level has the general category "situation", the basic properties of which are time-spatial characteristics. The next level is the category of "geosituation" which describes of components of the geographical environment in space-time dimension. The third level of the hierarchy are the next categories: "eco-geographical situation", "geodemographic situation", "socio-economic and geographic situation" that are expressed in separate groups of components of the geographical environment. Here the author also stresses the differences between categories «demographic situation» and «geodemographic situation». The fourth level is dedicated research-based public health and combines the category of "medical and environmental situation" and "medical and geographical situation". Recently fifth level is precisely the category of "medical and demographic situation". The author also developed the author's definition of problem category and developed a scheme of hierarchical sequence of formation of its content. The authors` definition is: «Medical and demographic situation – a space-time condition of demographic processes in causal relationship with the population quality, its health (performance, life expectancy, morbidity) within multifactorial social and geographical conditionality».

Keywords: situation, geosituation, geodemographic situation, ecological and geographical situation, socio-economic and geographic situation, medical and geographical situation, medical and demographic situation.